

نقش حسابرسان مستقل در کاهش اقلام تعهدی اختیاری

علی ابراهیمی کردلر^۱، سیدعزیز سیدی^{۲*}

۱. استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه تهران، ایران
۲. فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد حسابداری دانشگاه تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۴/۱، تاریخ تصویب: ۱۳۸۷/۹/۲۵)

چکیده

در این پژوهش رابطه بین حسابرسان مستقل و نوع اظهارنظر حسابرس با مدیریت سود مورد بررسی قرار گرفته است. مدیریت سود با اقلام تعهدی اختیاری سنجدیده شده است. در رابطه با حسابرسان مستقل و نوع اظهارنظر حسابرس، تاثیر نوع موسسه حسابرسی، نوع اظهارنظر حسابرس در گزارش حسابرسی و تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی بر روی اقلام تعهدی اختیاری سنجدیده می شود. برای برآورد اقلام تعهدی اختیاری از مدل تعدیل شده جونز استفاده شده است. نوع موسسه حسابرسی به دو دسته سازمان حسابرسی و سایر موسسات و نوع اظهارنظر حسابرس به دو دسته مقبول و مشروط تقسیم شده است. در این پژوهش از روش رگرسیون خطی یک متغیره استفاده شده است. برای آزمون فرضیه های پژوهش، از دو روش داده های ترکیبی و مقطعی با به کارگیری اطلاعات ۷۱ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در سال های ۱۳۸۴-۱۳۸۰ استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان می دهد که فقط نوع موسسه حسابرسی با اقلام تعهدی اختیاری ارتباط دارد.

واژه های کلیدی:

مقدمه

جدائی مالکیت از مدیریت این امکان بالقوه را به وجود می‌آورد که مدیران تصمیماتی را اتخاذ نمایند که در راستای منافع خود و عکس منافع سهامداران باشد. تضاد منافع که از آن به عنوان "مسأله نمایندگی" تعبیر می‌شود، ناشی از وجود تفاوت در تابع مطلوبیت ذی‌نفعان می‌باشد. با در نظر گرفتن تئوری تضاد منافع میان مدیران و مالکان، می‌توان ادعا کرد که مدیران واحدهای تجاری می‌توانند از انگیزه لازم برای دستکاری سود به منظور حداکثر کردن منافع خود برخوردار باشند.

واتز و زیمرمن دریافتند که ۳ فرضیه غالباً در ادبیات تئوری اثباتی حسابداری برای تشریح و پیش‌بینی رفتار سازمان‌ها در استفاده از روش‌های حسابداری استفاده شده است: فرضیه پاداش مدیران، فرضیه بدهی و فرضیه هزینه‌های سیاسی. فرضیه پاداش مدیران یعنی مدیران شرکت‌هایی که برنامه پاداش مدیریت را اجرا می‌کنند بیشتر تمایل دارند که از روش‌هایی استفاده کنند که سود دوره جاری را افزایش دهد تا پاداش آنها افزایش یابد. در مورد فرضیه دوم اگر مدیران با اعتبار دهندگان قراردادی ببندند که حاوی شرایطی در مورد میزان بدهی‌های شرکت مبتنی بر اطلاعات سیستم حسابداری باشد، آنها انگیزه‌های لازم برای استفاده از روش‌هایی که سود دوره را بیشتر نشان دهد یا نسبت‌های دارایی به بدهی یا سرمایه به بدهی را بهتر نشان دهد را دارند. فرضیه هزینه‌های سیاسی یعنی شرکت‌های بزرگ بیشتر علاقه‌مند هستند تا از روش‌هایی استفاده کنند که سود دوره را کمتر نشان دهد تا از نظر سیاسی کمتر جلب توجه کنند.

سؤالی که بوجود می‌آید این است که چگونه می‌توان از سرمایه‌گذاران در برابر دستکاری سود و مدیریت سود که به گفته شیفر دخالت هدفمند مدیران در فرآیند گزارشگری مالی برون‌سازمانی به منظور تحصیل منافع شخصی است [۱۷]، حمایت کرد. در بررسی‌های انجام شده روی مدیریت سود، اقلام تعهدی اختیاری یعنی اقلامی که مدیریت می‌تواند آنرا دستکاری کند نقش مهمی دارند. اقلام تعهدی باعث ایجاد تفاوت بین سود و جریان وجوه نقد می‌شود در نتیجه با فرض اینکه جریان‌های نقدی دستکاری نشوند، تنها راه دستکاری سود، افزایش یا کاهش اقلام تعهدی اختیاری است. یکی از راه‌های موثر در کنترل دستکاری اقلام تعهدی اختیاری توسط مدیریت که همان مدیریت سود است حسابرسی می‌باشد. بدینصورت یک پل ارتباطی بین یافته‌های حسابرسان با افراد خارج و داخل شرکت به صورت اظهار نظر حسابرسی به وجود می‌آید که نقش مهمی در هشدار به

استفاده کنندگان از صورت‌های مالی نسبت به شناخت مشکلات پیش روی شرکت ایفا می‌کند.

در این پژوهش در پی آنیم که بینیم آیا حسابرسان مستقل و گزارش حسابرسان می‌توانند نشانه‌هایی از مدیریت سود شرکت‌ها را فراهم کنند و در هشدار به استفاده کنندگان از صورت‌های مالی نسبت به مشکلات پیش روی شرکت در زمینه گزارش‌های مالی یا کنترل‌های داخلی نقشی موثر ایفا کنند یا نه.

ادبیات پژوهش

در تحقیقات انجام شده نقش حسابرسی در مدیریت سود در دو زمینه ارتباط بین نوع موسسه حسابرسی کننده و مدیریت سود و ارتباط بین گزارش حسابرسی و مدیریت سود مورد بررسی قرار گرفته است که ذیلاً به برخی از این پژوهش‌ها اشاره می‌گردد:

نوع موسسه حسابرسی کننده و مدیریت سود

کیفیت کار موسسات حسابرسی کننده از یکدیگر متفاوت می‌باشد و به‌طور مستقیم و با مشاهده موسسات نمی‌توان تشخیص داد که کدام موسسه از کیفیت کاری بالاتری برخوردار است [۱۲] بنابراین محققان از جانشین‌هایی برای تمایز میان موسسات حسابرسی با کیفیت بالا از موسسات حسابرسی با کیفیت پایین استفاده می‌نمایند. اندازه موسسات حسابرسی کننده، قدمت و نام تجاری موسسات نمونه‌ای از معیارهای متمایز کننده کیفیت موسسات حسابرسی می‌باشد یعنی موسسات بزرگتر و همچنین موسساتی که دارای نام تجاری مشهورتری نسبت به موسسات دیگر هستند دارای کیفیت کاری بالاتری هستند [۹]. از طرفی موسسه حسابرسی با کیفیت‌تر باعث کاهش مدیریت سود می‌شود. همچنین هر قدر میزان حساب‌هایی نظیر حساب‌های دریافتی، حساب‌های پرداختی و موجودیها (حساب‌های مربوط به ارقام تعهدی اختیاری) بیشتر باشد، تقاضا برای نظارت بهتر و حسابرسی با کیفیت‌تر افزایش می‌یابد [۱۱].

با توجه به مطالب ذکر شده می‌توان به این نتیجه رسید که نوع موسسه حسابرسی کننده با کیفیت کاری موسسه حسابرسی کننده مرتبط است و کیفیت کاری موسسه حسابرسی کننده با مدیریت سود رابطه دارد بنابراین در این پژوهش نیز انتظار می‌رود که بین نوع موسسه حسابرسی کننده با مدیریت سود رابطه وجود داشته باشد. در این تحقیق اثر سازمان حسابرسی بر روی مدیریت سود که از اندازه بزرگتری نسبت به سایر موسسات برخوردار

است با اثر سایر موسسات حسابرسی بر روی مدیریت سود مقایسه می‌شود. در ادامه به تحقیقات انجام یافته در این زمینه اشاره می‌شود:

کم لای و دیگران (۲۰۰۸) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که شرکت‌هایی که تحت حسابرسی موسسات بزرگ، حسابرسی شده‌اند اقلام تعهدی کمتری نسبت به بقیه شرکت‌ها نشان می‌دهند و این بخاطر شناخته شده‌تر بودن و معتبر بودن نام تجاری آن است [۱۵]. مینگ (۲۰۰۷) دریافت که ده شرکت حسابرسی بزرگ در چین باعث کاهش مدیریت سود بطور فزاینده می‌شود همچنین دریافت که آوردن شرکت‌های حسابرسی کوچکتر (نسبت به قبل) ممکن است نشانه‌ای از کیفیت پایین سود باشد [۱۶]. جال و دیگران (۲۰۰۷) در مالزی با توجه به بررسی اقلام تعهدی اختیاری شرکت‌های حسابرسی شونده به این نتیجه رسید که موسسات حسابرسی بزرگ نسبت به سایر موسسات حسابرسی کننده کنترل و صلاحیت بیشتری دارند [۱۴].

گزارش حسابرسی و مدیریت سود

اظهار نظرهای حرفه‌ای حسابرسان ممکن است با مدیریت سود ارتباط داشته باشد. بعنوان نمونه اظهار نظر غیر مقبول حسابرس با بند شرط عدم اطمینان در مورد ادامه فعالیت شرکت همراه با مدیریت سود می‌باشد [۸]. در واقع با افزایش مدیریت سود احتمال دریافت این نوع اظهار نظر افزایش می‌یابد. اخیراً مطالعات فراوانی در مورد ارتباط بین مدیریت سود و اظهار نظر حسابرسان انجام شده است که این مطالعات فرضیاتی را آزمون می‌کنند که افزایش مدیریت سود با احتمال دریافت اظهار نظر غیرمقبول و افزایش تعداد بندها همراه است [۸]. در ادامه به تعدادی از تحقیقاتی که در زمینه اظهار نظر حسابرسی انجام شده است می‌پردازیم:

بوتلر و دیگران (۲۰۰۴) دریافتند که اظهار نظر حسابرسی تحت تاثیر مدیریت سود قرار نمی‌گیرد. مطابق با بررسی‌های بوتلر، بخاطر این که هزینه عدم حل مشکلات مربوط به مدیریت سود بسیار زیاد می‌باشد مسایل مربوط به ایجاد کننده مدیریت سود قبل از انتشار اظهار نظر حسابرس حل می‌شود و در پی آن باعث کاهش بندهای حسابرسی و گاه‌آرایه اظهار نظر مقبول می‌شود. اما زمانی که ارتباط بین بندهای شرط را بصورت مجزا با مدیریت سود بررسی کردند به این نتیجه رسیدند که با افزایش مدیریت سود احتمال دریافت اظهار نظر تعدیل شده با بند شرط "عدم اطمینان در مورد ادامه فعالیت شرکت" افزایش می‌یابد [۸].

کم لای و دیگران (۲۰۰۸) در پژوهشی که علل ورشکستگی شرکت حسابرسی لاونتال هورواث را بررسی می کردند در قسمتی از پژوهش به این نتیجه رسیدند که شرکت مذکور بیشتر مایل به ارائه اظهارنظر تعدیل شده به مشتریان خود داشت در حالیکه این مشتریان دارای اقلام تعهدی اختیاری بیشتر یا کمتری نسبت به مشتریان سایر موسسات حسابرسی نبوده اند [۱۵].

بارتوف و دیگران (۲۰۰۰) به این نتیجه رسیدند که اظهارنظر مشروط حسابرسان رابطه مستقیم با اقلام تعهدی اختیاری دارد یعنی با افزایش مدیریت سود احتمال دریافت اظهار نظر مشروط افزایش می یابد [۶]. بر خلاف آن بردشا و دیگران (۲۰۰۱) به این نتیجه رسیدند که شرکتی که دارای اظهارنظر مقبول است نسبت به شرکتی که دارای اظهارنظر تعدیل شده است دارای اقلام تعهدی اختیاری بیشتری است و این گونه نتیجه گیری می کند که شاید فرایند حسابرسی جاری در مورد هشدار دادن به سرمایه گذاران درباره مدیریت سود شرکت ها بی اثر بوده است [۷].

هنینگر (۱۹۹۷) دریافت که شرایط رقابتی برای کسب صاحبکار ممکن است انگیزه ای را برای حسابرس ایجاد کند که طبق خواسته های صاحبکار عمل نماید مخصوصاً زمانی که رویدادها (مانند اقلام تعهدی اختیاری) نیاز به درجه اطمینانی از قضاوت حرفه ای داشته باشد [۱۳].

تبیین فرضیه های پژوهش

معمولاً شرکت های حسابرسی ای که از اندازه بزرگتری نسبت به بقیه برخوردار هستند مشتریان زیادتری نسبت به شرکت هایی دارند که از اندازه کوچکتری برخوردارند. شرکت های حسابرسی که از اندازه بزرگتری برخوردارند دلیلی نمی بینند که با تقلب کردن و پایین آوردن کیفیت حسابرسی دنبال خشنود کردن مشتریان خود باشند یا دنبال این باشند که مشتریان جدیدتری پیدا کنند (زیرا به اندازه کافی مشتری دارند). به همین دلیل این نوع شرکت های حسابرسی سعی می کنند کیفیت حسابرسی خود را در بالاترین سطح نگه دارند در نتیجه اگر شرکت حسابرسی شونده دارای هرگونه ایراد و خطایی باشد شرکت حسابرسی کننده به راحتی از آن نخواهد گذشت و بر روی اظهار حسابرسی تاثیر خواهد گذاشت [۹].

از طرفی دیگر اظهارنظرهای حرفه‌ای حسابرسان ممکن است با مدیریت سود ارتباط داشته باشد. در واقع با افزایش مدیریت سود احتمال دریافت اظهار نظر غیرمقبول افزایش می‌یابد [۸]. از نقطه نظر استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی گزارش‌های تعدیل شده حسابرسان نشانه‌ای از کیفیت پایین صورت‌های مالی می‌باشد که پایین آمدن کیفیت صورت‌های مالی نیز باعث تعدیل گزارش حسابرسی می‌شود [۷].

در ادامه به فرضیه‌های پژوهش اشاره می‌شود:

فرضیه‌های پژوهش

۱. بین نوع موسسه حسابرسی کننده با اقلام تعهدی اختیاری رابطه معنادار مثبت وجود دارد.
۲. بین نوع اظهارنظر حسابرس با اقلام تعهدی اختیاری رابطه معنادار مثبت وجود دارد.
۳. بین تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری رابطه معنادار مثبت وجود دارد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی و از نوع همبستگی چند متغیری است. تجزیه و تحلیل داده‌ها به صورت تحلیل تجمعی داده‌ها در قالب داده‌های تجمعی و نیز به صورت تحلیل مقطعی داده‌ها (بررسی سال به سال) صورت گرفته است. برای آزمون فرضیات از مدل رگرسیون خطی یک متغیره استفاده شده است.

جامعه آماری پژوهش کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بین سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴ بوده‌اند که اطلاعات مالی مورد نیاز به ویژه یادداشت‌های همراه صورت‌های مالی به منظور استخراج داده‌های مورد نیاز از جمله حساب اقلام تعهدی اختیاری در دسترس باشد. با توجه به مجموعه شرایط یادشده، تعداد ۱۳۱ شرکت انتخاب شدند. نمونه آماری نیز به روش تصادفی و با استفاده از فرمول نمونه‌گیری از جامعه محدود، تعداد ۷۱ شرکت انتخاب گردیدند که داده‌ها و اطلاعات مالی آنها در تجزیه و تحلیل‌های صورت گرفته مورد استفاده واقع گردید.

اطلاعات مربوط به مدیریت سود شرکت‌ها از طریق سازمان بورس و سایت اینترنتی شرکت خدماتی بورس تهران بدست آمده است و اطلاعات مربوط به حسابرسان مستقل از گزارش‌های مربوط به حسابرسان که توسط سازمان بورس منتشر می‌شود استخراج گردیده است.

به منظور تخمین ارقام تعهدی اختیاری از مدل تعدیل شده جونز (دچو و دیگران (۱۹۹۵)) استفاده شده است [۱۰]. جونز تفاوت سود و وجوه نقد حاصل از عملیات را به عنوان ارقام تعهدی شناسایی کرده است:

$$TA_{it} - CFO_{it} = E_{it} - TA_{it}$$

که در آن TA_{it} جمع کل ارقام تعهدی؛ E_{it} سود خالص قبل از ارقام غیر مترقبه و CFO_{it} وجوه نقد حاصل از فعالیت‌های عملیاتی شرکت t در سال t می‌باشد. از طرفی در این مدل به منظور محاسبه α_1 و α_2 و α_3 که پارامترهای برآورد شده مختص شرکت می‌باشند از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$TA_{it} = \alpha_1 (\sqrt{A_{it}} - 1) + \alpha_2 (\Delta REV / A_{it} - 1) + \alpha_3 (PPE_{it} / A_{it} - 1)$$

در نهایت به منظور محاسبه ارقام تعهدی اختیاری ابتدا باید ارقام تعهدی غیر اختیاری از طریق فرمول زیر محاسبه شود:

$$NDA_{it} = \alpha_1 (\sqrt{A_{it}} - 1) + \alpha_2 [(\Delta REV - \Delta REC) / A_{it} - 1] + \alpha_3 (PPE_{it} / A_{it} - 1)$$

که در دو فرمول بالا ΔREC تغییر در خالص حساب‌ها و اسناد دریافتی تجاری؛ A_{it-1} جمع کل دارایی‌ها و ΔREV تغییر در خالص درآمد شرکت t بین سال $t-1$ و t ارقام تعهدی غیر اختیاری و PPE_{it} میزان اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات شرکت t در سال t می‌باشد.

برای محاسبه پارامترهای α_1 و α_2 و α_3 به منظور تخمین ارقام تعهدی اختیاری، از نرم افزارهای Excel و SPSS استفاده شده است. در صورتیکه ارقام تعهدی غیر اختیاری از جمع کل ارقام تعهدی کسر گردد، ارقام تعهدی اختیاری حاصل خواهد شد. بنابراین ارقام تعهدی اختیاری با استفاده از مدل تعدیل شده جونز، به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$DA = TA - NDA$$

اما متغیرهای مستقل پژوهش به صورت ذیل تعریف و اندازه‌گیری شدند:

نوع موسسه حسابرسی کننده: اگر موسسه حسابرسی کننده سازمان حسابرسی باشد از متغیر مصنوعی یک و در غیر اینصورت از عدد صفر استفاده می‌شود.

نوع اظهار نظر حسابرس: اگر اظهار نظر حسابرس در مورد صورت‌های مالی مقبول باشد از متغیر مصنوعی یک و در غیر اینصورت از عدد صفر استفاده می‌شود.

تعداد بندهای شرط: اگر تعداد بندهای شرط بیشتر از میانه (۳ بند) باشد از متغیر مصنوعی یک و در غیر اینصورت از عدد صفر استفاده می‌شود.

سرانجام برای آزمون فرضیه‌ها از مدل رگرسیون خطی یک متغیره استفاده شده است. برای آزمون فرضیه اول از مدل ۱، برای آزمون فرضیه دوم از مدل ۲ و برای آزمون فرضیه سوم از مدل ۳ استفاده شده است.

$$۱) DA_{it} = c_0 + c_1 AudCorp + \varepsilon$$

$$۲) DA_{it} = f_0 + f_1 Opinion + \varepsilon$$

$$۳) DA_{it} = \beta_0 + \beta_1 NoQual + \varepsilon$$

یافته‌های پژوهش

یافته‌های حاصل از مدل تعدیل شده جونز

در پژوهش حاضر برای بررسی اقلام تعهدی اختیاری از مدل تعدیل شده جونز استفاده شده است. برای تخمین اقلام تعهدی اختیاری ابتدا داده‌های مربوط به ۷۱ شرکت از سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴ گردآوری گردیده و سپس ضرایب مدل یعنی α_1 و α_2 و α_3 از طریق نرم افزار Spss تعیین گردید. نگاره ۱ حاوی آمار توصیفی داده‌های مورد مطالعه برای برآورد پارامترهای مدل تعدیل شده جونز و استفاده از رگرسیون خطی می‌باشد. نگاره ۴ حاوی آمار توصیفی داده‌های مربوط به اقلام تعهدی اختیاری می‌باشد.

نگاره ۱. آمار توصیفی داده‌های مربوط به برآورد پارامترهای مدل تعدیل شده جونز

انحراف معیار	میانگین	حداکثر	حداقل	تعداد شرکت سال	
۰.۱۶۴	۰.۰۴۵۹	۰.۷۸۰	-۰.۶۵	۳۴۷	TA_{it} / A_{it-1}
۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۳۴۷	\vee / A_{it-1}
۰.۲۲۶	۰.۱۴۳	۱.۳۲۰	-۰.۵	۳۴۷	$\Delta REV_{it} / A_{it-1}$
۰.۲۲۷	۰.۳۲۹	۱.۲۶۹	۰.۰۰۰	۳۴۷	PPE_{it} / A_{it-1}

نتایج تحلیل‌های آماری مدل فوق را می‌توان طبق نگاره ۲ و ۳ خلاصه نمود:

نگاره ۲. نتایج رگرسیون مربوط به مدل رگرسیون اقلام تعهدی در مدل تعدیل شده جونز

ضریب تعیین شده	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	دورین واتسون	F آماره	معناداری سطح
۰.۱۲۲	۰.۱۲۹	۰.۱۲۲	۲.۰۴۹	۱۷.۰۱۷	۰.۰۰۰

در نگاره ۲ مشاهده می‌شود که سطح معناداری صفر می‌باشد و مقایسه آن با سطح خطای ۰.۰۵ بیانگر معنادار بودن مدل رگرسیون است و این نشان می‌دهد که معنادار بودن شاخص نیکویی

برازش مدل رگرسیون، در سطح اطمینان ۹۵ درصد تایید می‌گردد. ضریب تعیین بیانگر این است که متغیرهای مستقل حدود ۰.۱۲۹ از تغییرات متغیر وابسته را توضیح می‌دهند. آماره دوربین واتسون که عدد ۲.۰۴۹ را نشان می‌دهد بیانگر عدم وجود همبستگی بین اجزای خطای مدل رگرسیون می‌باشد.

نگاره ۳. نتایج رگرسیون مربوط به برآورد α های اقلام تعهدی در مدل تعدیل شده جونز

مقدار	سطح معناداری	T آماره	تلرانس	VIF	
1465.975	0.000	3.736	۰.۸۷۴	1.144	α_1
0.209	0.000	5.853	۰.۷۶۴	1.308	α_2
-0.052	0.043	-2.035	۰.۶۸۲	1.467	α_3

نگاره ۴. آماره توصیفی متغیر وابسته به صورت تجمعی

تعداد شرکت سال	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	
347	-0.50	0.671	0.025	0.164	DA

یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه‌ها

یکی از شرایط استفاده از مدل رگرسیون نرمال بودن متغیر اجزای خطا می‌باشد [۱]. بنابراین نرمال بودن داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و آزمون کولموگوروف - اسمیرونوف مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این آزمون در نگاره ۵ ارائه شده است. با توجه به اینکه سطح معناداری به دست آمده در هر یک از سال‌ها بیشتر از سطح معنی‌داری مورد نظر ($\alpha = 0/05$) می‌باشد بنابراین با ۹۵٪ اطمینان می‌توان گفت که اجزای خطا نرمال است.

نگاره ۵. نتایج آزمون کولموگوروف - اسمیرونوف

سال	۱۳۸۰	۱۳۸۱	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۳۸۴	تجمعی
سطح معناداری مربوط به فرضیه ۱	۰.۳۳۹	۰.۹۸۵	۰.۸۸۷	۰.۶۴۸	۰.۲۵۰	۰.۲۱۰
سطح معناداری مربوط به فرضیه ۲	۰.۵۶۵	۰.۸۹۸	۰.۹۳۰	۰.۸۷۵	۰.۲۷۰	۰.۷۲۶
سطح معناداری مربوط به فرضیه ۳	۰.۳۰۴	۰.۹۷۰	۰.۹۹۹	۰.۷۹۷	۰.۳۴۶	۰.۶۱۵

نگاره ۶ یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه اول پژوهش را نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود، در تمامی سال‌های مورد نظر، به صورت مقطعی فرضیه مزبور معنادار نمی‌باشد ولی در حالت تجمعی با توجه به سطح معناداری مشاهده شده، فرضیه مزبور تایید می‌گردد.

نگاره ۶. یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه اول

شرح	سال	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	دوربین واتسون	ضریب متغیر مستقل	سطح معناداری	نتیجه
مقطعی	۱۳۸۰	۰.۰۰۱	-۰.۰۱۴۴	۲.۲۹۸	-۰.۰۰۸	۰.۸۲۳	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۱	۰.۰۰۴	-۰.۰۱۰۴	۱.۹۵۲	۰.۰۱۸	۰.۶۰۳	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۲	۰.۰۲۵	۰.۰۱۰۵	۲.۲۹۹	-۰.۰۵۰	۰.۱۹۲	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۳	۰.۰۱۹	۰.۰۰۴۴	۱.۹۸۴	-۰.۰۷۲	۰.۲۵۷	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۴	۰.۰۰۴	-۰.۰۱۱۳	۱.۸۲۵	-۰.۰۲۳	۰.۶۱۹	رد فرضیه
تجمعی		۰.۰۱۲۲	۰.۰۰۹۴	۲.۰۶۸	-۰.۰۳۸	۰.۰۴۰	تایید فرضیه

نگاره ۷ یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه دوم پژوهش را نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود، در تمامی سال‌های مورد نظر، چه به صورت مقطعی و چه تجمعی، با توجه به سطح معناداری مشاهده شده، فرضیه مزبور معنادار نمی‌باشد.

نگاره ۷. یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه دوم

شرح	سال	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	دوربین واتسون	ضریب متغیر مستقل	سطح معناداری	نتیجه
مقطعی	۱۳۸۰	۰.۰۴۱	۰.۰۲۶	۲.۲۳۰	-۰.۰۸۵	۰.۱۰۴	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۱	۰.۰۱۵	۰.۰۰۰	۲.۱۱۰	۰.۰۴۱	۰.۳۲۰	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۲	۰.۰۱۴	-۰.۰۰۱	۲.۱۳۷	-۰.۰۴۳	۰.۳۳۵	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۳	۰.۰۲۰	۰.۰۰۵	۲.۰۳۹	۰.۰۶۰	۰.۲۵۷	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۴	۰.۰۰۰	-۰.۰۱۶	۱.۷۲۹	۰.۰۰۴	۰.۹۱۵	رد فرضیه
تجمعی		۰.۰۰۱	-۰.۰۰۲	۲.۰۲۸	۰.۰۱۱	۰.۵۷۴	رد فرضیه

نگاره ۸ یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه سوم پژوهش را نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود، در تمامی سال‌های مورد نظر، چه به صورت مقطعی و چه تجمعی، فرضیه مزبور معنادار نمی‌باشد. سطح معناداری محاسبه شده در تحلیل تجمعی داده‌ها ۰.۰۸۴ می‌باشد یعنی رابطه بین تعداد بندهای شرط و اقلام تعهدی اختیاری در بررسی تجمعی داده‌ها در سطح ۹۰ درصد تایید ولی در سطح ۹۵ درصد رد می‌شود. در این تحلیل ضریب مربوطه مثبت می‌باشد.

نگاره ۸. یافته‌های حاصل از آزمون فرضیه سوم

شرح	سال	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	دوربین واتسون	ضریب متغیر مستقل	سطح معناداری	نتیجه
مقطعی	۱۳۸۰	۰.۰۰۳	۰.۰۰۳	۲.۳۹۶	۰.۰۰۷	۰.۲۸۳	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۱	۰.۰۰۰	-۰.۰۱۸	۲.۱۱۸	۰.۰۰۱	۰.۸۹۹	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۲	۰.۰۲۲	۰.۰۰۴	۲.۰۷۶	۰.۰۰۶	۰.۲۷۵	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۳	۰.۰۱۴	-۰.۰۰۷	۱.۶۹۰	۰.۰۰۷	۰.۴۱۷	رد فرضیه
مقطعی	۱۳۸۴	۰.۰۲۲	-۰.۰۰۲	۱.۹۸۲	۰.۰۰۸	۰.۳۳۷	رد فرضیه
تجمعی		۰.۰۱۱	۰.۰۰۸	۲.۰۰	۰.۰۰۵	۰.۰۸۴	رد فرضیه

بحث و نتیجه‌گیری

خلاصه‌ای مهم نتایج پژوهش در نگاره ۹ نشان داده شده است. روش آماری بکاررفته برای آزمون فرضیه‌های زیر روش رگرسیون خطی یک متغیره می‌باشد.

نگاره ۹. خلاصه نتایج آزمون فرضیات

فرضیه	متغیر مستقل پژوهش	تحلیل	نتیجه آزمون فرضیه	نوع رابطه
بین نوع موسسه حسابرسی کننده با اقلام تعهدی اختیاری رابطه معناداری وجود دارد.	نوع موسسه حسابرسی کننده	مقطعی	رد فرضیه	-----
		تجمعی	تایید فرضیه	معکوس
بین اظهار نظر حسابرس با اقلام تعهدی اختیاری رابطه معناداری وجود دارد.	اظهار نظر حسابرس	مقطعی	رد فرضیه	-----
		تجمعی	رد فرضیه	-----
بین تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی و اقلام تعهدی اختیاری رابطه معنادار مثبت وجود دارد	تعداد بندهای شرط در گزارش حسابرسی	مقطعی	رد فرضیه	-----
		تجمعی	رد فرضیه	-----

در مورد تایید فرضیه اول پژوهش می‌توانیم به کیفیت نوع موسسه حسابرسی اشاره کنیم. همان‌طوری که در ادبیات پژوهش اشاره کردیم اندازه موسسات حسابرسی کننده، قدمت و نام تجاری موسسات نمونه‌هایی از معیارهای متمایز کننده کیفیت موسسات حسابرسی می‌باشد یعنی موسسات بزرگتر و همچنین موسساتی که دارای نام تجاری مشهورتری نسبت به موسسات دیگر هستند دارای کیفیت کاری بالاتری هستند [۹]. از طرفی موسسه حسابرسی با کیفیت تر باعث کاهش مدیریت سود می‌شود [۱۱]. با توجه به

نکات مذکور می‌توان پیش‌بینی کرد که موسسات حسابرسی با اندازه بزرگتر و نام تجاری معتبرتر (مانند سازمان حسابرسی) نسبت به سایر موسسات باعث کاهش مدیریت سود شود. بنابراین می‌توان به مجامع عمومی شرکت‌ها توصیه کرد که از موسسات حسابرسی بزرگتر استفاده کنند. همچنین به سازمان بورس نیز می‌توان پیشنهاد کرد در انتخاب موسسین حسابرسی معتمد بورس به شرکت‌هایی که از اندازه بزرگتری برخوردارند توجه بیشتری بکنند. اما سرمایه‌گذاران که مهمترین گروه استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی هستند نیز باید به حسابرسان شرکت‌ها دقت کنند، یعنی باید در تصمیم‌گیری‌های خود در خرید سهام شرکت‌ها اندازه موسسات حسابرسی‌ای که شرکت را مورد حسابرسی قرار می‌دهند را مورد توجه قرار دهند. لازم به ذکر است که یافته‌های ما با یافته‌های کم‌لای و دیگران (۲۰۰۸)، مینگ (۲۰۰۷) و جال و دیگران (۲۰۰۷) هماهنگ می‌باشد.

اما فرضیه دوم و سوم پژوهش رد شدند. نتیجه پژوهش ما با نتیجه پژوهش‌های کم‌لای و دیگران (۲۰۰۸)، هنینگر (۱۹۹۷) و بارتوف و دیگران (۲۰۰۰) هماهنگ نیست. دلیل رد شدن این فرضیه‌ها می‌تواند به این خاطر باشد که برخی از بندهای گزارش حسابرسی ممکن است اصلاً اثر سود و زیانی نداشته باشد که منجر به مدیریت سود شود بنابراین ما که در این پژوهش این نوع بندها را تفکیک نکردیم می‌تواند بر نتیجه تحقیق اثرگذار باشد. بنابراین یکی از پیشنهادهایی که می‌توان برای تحقیقات آتی داد این است که رابطه بین تعداد بندهایی که اثر سود و زیانی دارند را با مدیریت سود بسنجند. اما دلیل دیگری که می‌تواند برای رد شدن فرضیه‌ها وجود داشته باشد می‌تواند به این خاطر باشد که ممکن است مسایلی که منجر به مدیریت سود می‌شود قبل از انتشار اظهار نظر حسابرس، بین حسابرس و مدیریت شرکت حل شود که یافته ما با یافته‌های بوتلر هماهنگ است. بوتلر و دیگران (۲۰۰۴) دریافتند که اظهار نظر حسابرسی تحت تاثیر مدیریت سود قرار نمی‌گیرد. مطابق با بررسی‌های بوتلر، بخاطر این که هزینه عدم حل مشکلات مربوط به مدیریت سود بسیار زیاد می‌باشد مسایل مربوط به ایجاد کننده مدیریت سود قبل از انتشار اظهار نظر حسابرس حل می‌شود و در پی آن باعث کاهش بندهای حسابرسی و گاه‌آرایه اظهار نظر مقبول می‌شود. اما زمانی که ارتباط بین بندهای شرط را بصورت مجزا با مدیریت سود بررسی کردند به این نتیجه رسیدند که با افزایش مدیریت سود احتمال دریافت اظهار نظر تعدیل شده با بند شرط "عدم اطمینان در مورد ادامه فعالیت شرکت" افزایش می‌یابد [۸].

بنابراین یکی دیگر از پیشنهادها برای پژوهش‌های آتی می‌تواند بررسی رابطه بین بندهای تعدیل‌کننده اظهار نظر حسابرس به صورت تفکیک شده و جدا با مدیریت سود باشد. اما محدودیت‌هایی هم در مسیر تحقیق وجود داشته است. یکی از این محدودیت‌ها عدم تعدیل اقلام صورت‌های مالی بواسطه وجود تورم و داشتن زمان‌های متفاوت تاسیس برای واحدهای تجاری و در نهایت تحصیل اقلام دارائی‌های شرکت در زمان‌های مختلف بوده که باعث کاهش کیفیت قابلیت مقایسه ای اقلام می‌شود و بر نتایج پژوهش اثر گذاشته و تعمیم نتایج را با محدودیت‌هایی همراه می‌سازد. همچنین عدم کنترل بعضی از عوامل موثر بر نتایج پژوهش از جمله تاثیر متغیرهایی چون عوامل اقتصادی، شرایط سیاسی، عمر شرکتها، نوع صنعت، وضعیت اقتصاد جهانی، قوانین و مقررات و... خارج از دسترس محقق بوده و ممکن است بر بررسی روابط اثر گذار باشد.

منابع

۱. آذر، عادل و منصور مؤمنی، ۱۳۸۱، "آمار و کاربرد آن در مدیریت"، جلد دوم، تهران، انتشارات سمت،
۲. بریس، نیکلا؛ کمپ، ریچارد و رزمی سنلگار "تحلیل داده‌های روانشناسی با برنامه spss"، ۱۳۸۴ ترجمه: خدیجه علی آبادی و سیدعلی صمدی، انتشارات نشر دوران، چاپ اول، تهران
۳. سجادی، سیدحسین و لادن ناصح، ۱۳۸۲، "سودمندی حسابرسی مستقل صورت‌های مالی"، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۶۵، ۳۳-۹۱.
۴. مشایخ، شهناز و مریم اسماعیلی، ۱۳۸۵، "بررسی رابطه بین کیفیت سود و برخی از جنبه‌های اصول راهبردی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس تهران"، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۴۵، ۲۵-۴۴.
۵. مشایخی، بیتا؛ مهرانی، ساسان؛ مهرانی، کاوه و غلامرضا کرمی، ۱۳۸۴، "نقش اقلام تعهدی اختیاری در مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران"، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۶۱، ۴۲-۷۴.
6. Bartov, E., Gul, F. A., and J. S. L. Tsui. 2000. Discretionary-accruals models and audit qualifications. *Journal of Accounting and Economics* Volume 30, Number 3, December, pp. 421-452(32)

7. Bradshaw, M. T., S. A. Richardson and R. G. Sloan (2001) "Do Analysts and Auditors Use Information in Accruals", *Journal of Accounting Research*, Vol.39, N° 1, pp. 45-74.
8. Butler, M., Leone, A.J., and Willenborg, M. 2004. An Empirical Analysis of Auditor Reporting and its Association with Abnormal Accruals. *Journal of Accounting and Economics* 37: 139-165.
9. DeAngelo, L.E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183-189.
10. Dechow, P. M, R.G, Sloan, and A. Sweeney, 1995, "Detecting Earnings Management", *The Accounting Review*, 70, 193-225
11. Defond, M, L.(1992). 'The association between changes in client firm agency costs and auditor switching'. *Auditing: A journal of Practice and theory* (Vol 11 No 1. spring):16-31
12. Depouch, N&D, Simunic. (1980) 'Competition in auditing; An assessment' In fourth symposium on auditing research; 401-405
13. Heninger, Bill. "The Effect of Earnings Management on Auditor Litigation." Working paper, SUNY Buffalo (1997).
14. Johl, S., Jubb, C. and Houghton, K. (2007) Earnings management and the audit opinion: evidence from Malaysia, *Managerial Auditing Journal*, Vol 22, No 7, pp. 688-715
15. Kam-Wah Lai a, Ferdinand A. Gul, (2008) "Was audit quality of Laventhol and Horwath poor?" *Journal of Accounting and Public Policy* 27, 217-237
16. Ming, L. 2007. "Corporate Governance, Auditor Choice and Auditor Switch Evidence from China" A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy, Hong Kong Baptist University
17. Schipper, K, 1989, "Commentary on earnings management", *Accounting Horizons*, December, 91-102.